

Euripidis Garantoudis (Athens)

**ΣΤΑΘΜΟΙ ΤΟΥ ΤΑΞΙΔΙΟΥ ΤΗΣ ΜΥΘΙΚΗΣ ΑΡΓΩΣ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ 20^{ου} ΑΙΩΝΑ**

Όσοι ασχολούνται με τη μελέτη της νεότερης ελληνικής λογοτεχνίας γνωρίζουν ότι, σε όλη τη διάρκεια της εξέλιξής της, οι σημαντικότεροι ποιητές, από τον Σολωμό και τον Κάλβο μέχρι τον Παλαμά, και από τον Σικελιανό και τον Καβάφη έως τον Σεφέρη και τον Ελύτη, αξιοποίησαν υλικό της αρχαιοελληνικής, ιδίως της γραμματειακής παράδοσης, κατά τέτοιο τρόπο ώστε το υλικό αυτό να αφομοιωθεί στο έργο τους και να καταστεί οργανικό στοιχείο της ιδιοσυστασίας του. Η σχέση της νεότερης ελληνικής ποίησης με την ελληνική αρχαιότητα και ιδίως με την αρχαιοελληνική γραμματεία έγινε αντικείμενο ευρείας αναφοράς από τη λογοτεχνική και τη φιλολογική κριτική ήδη από τα μέσα του 19ου αιώνα, ενώ συστηματοποιήθηκε στη διάρκεια του 20ού αιώνα, σε συνάρτηση με την ανάπτυξη και πρόοδο της νεοελληνικής φιλολογίας.¹

Στόχος αυτής της μελέτης είναι η δειγματοληπτική εξέταση μερικών ελληνικών ποιημάτων, γραμμένων και δημοσιευμένων στη διάρκεια του 20ού αιώνα, που επεξεργάζονται στοιχεία του μύθου της αργοναυτικής εκστρατείας. Με δεδομένη τη συνθετότητα και το εύρος του μύθου επέλεξα, ειδικότερα, να περιορίσω τα παραδείγματά μου σε ποιήματα που έχουν ως θέμα το μυθικό καράβι της Αργώς και το πλήρωμά του, τους Αργοναύτες. Αποκλειστήκαν, λοιπόν, τα ποιήματα με θέμα τη Μήδεια, ένα άλλο βασικό σημείο αναφοράς του αρχαιοελληνικού μύθου, που έχει πολλαπλές προεκτάσεις. Η συγκριτική εξέταση των αναφερόμενων στην Αργώ και τους

¹ Ενδεικτική βιβλιογραφία γύρω από το ζήτημα καταγράφεται στο τέλος του λήμματος "Αρχαία ελληνική γραμματεία" (υπογράφεται από τις Φλόρα Μανακίδου και Εβίνα Σιστάκου), στο *Λεξικό νεοελληνικής λογοτεχνίας. Πρόσωπα – έργα – ρεύματα – όροι*, Αθήνα, Εκδόσεις Πατάκι 2007, 183-191.

Αργοναύτες ποιημάτων αναδεικνύει αφενός την ποικίλη προσαρμογή του μύθου της αργοναυτικής εκστρατείας στα εκφραστικά και τεχνοτροπικά αιτήματα διαφορετικών συγγραφέων, αφετέρου την αντανάκλαση στα ποιήματα των ιστορικοκοινωνικών όρων της κάθε χρονικής στιγμής στην οποία τα κείμενα γράφτηκαν και δημοσιεύτηκαν.

Μια πρώτη γενική παρατήρηση είναι ότι τα περισσότερα από τα αναφερόμενα στον μύθο της αργοναυτικής εκστρατείας ελληνικά ποιήματα του 20ού αιώνα μπορούν να χαρακτηριστούν αρχαιόθεμα όχι όμως και αρχαιογνωστικά, με την έννοια ότι πρόκειται για ποιήματα τα οποία δεν (φαίνεται να) έχουν ως πηγή απευθείας κάποιο αρχαίο κείμενο ή κάποιες νεότερες μεταφράσεις ή λογοτεχνικές επεξεργασίες αρχαίων πηγών του μύθου. Συνεπώς στη μεγάλη πλειονότητά τους τα εξεταζόμενα ποιήματα βασίζονται σε μια διαδεδομένη γνώση του αρχαίου μύθου της αργοναυτικής εκστρατείας και των συμβολικών ερμηνειών του, γνώση η οποία αποτελεί μέρος μιας γενικής μορφωτικής παρακαταθήκης, μέρος εκείνης της εξοικείωσης με τον αρχαίο μύθο, την οποία έχει, θα μπορούσαμε να πούμε, ο μέσος αναγνώστης.

Λαμβάνοντας υπόψη αυτή την παρατήρηση, ότι τα ποιήματα προϋποθέτουν τη βασική γνώση του πασίγνωστου μύθου της αργοναυτικής εκστρατείας από τον μέσο αναγνώστη, μπορούμε να κατανοήσουμε καλύτερα γιατί τα παλαιότερα από αυτά, όσα εντάσσονται στην παραδοσιακή ελληνική ποίηση, αποτελούν ουσιαστικά αναπαραγωγές ή έστω προεκτάσεις του κεντρικού συμβολικού νοήματος της αργοναυτικής εκστρατείας. Το πρώτο και χρονικά παλαιότερο παράδειγμα μιας τέτοιας θεώρησης του αρχαίου μύθου είναι το ποίημα του Στέφανου Μαρτζώκη (1855-1913), «Ο νέος Ιάσων» (1901):

Με χίλιων κόσμων το φως, τη δύναμη,
 πελώριος γίγας ο νέος Ιάσωνας,
 τ' ουρανού τώρα σχίζει τα πλάτη
 το χρυσό του το δέρμα ν' αρπάζει.
 Αίθεροναύτης, τρέχει τ' απέραντο
 μ' όλη τη λάμψη του νου στο μέτωπο,
 να κηρύξει μιαν άσβεστη πάλη
 σε χιλιάδες απόκρυφους κόσμους.
 Δρόμους ανοίγει σ' εμάς αγνώριστους
 όπου θ' αφήσει τ' άσβεστ' αγνάρια του,
 και θα ιδούμε να σέρνει μπροστά μας
 μύριους ήλιους χλομούς, νικημένους.
 Τα ουράνι' ανοίγει να τρέξουν οι άνθρωποι
 μια νέα θεότη να προσκυνήσουνε,

από κόσμο σε κόσμο να τρέξουν
 την ελιά της αγάπης να φέρουν.
 Κι όταν θα στήσει γλυκός, ατρόμητος
 στο κάθε αστέρι σημαία κατάλευκη,
 αχ! να ζούσα να τρέξω σιμά του
 εκεί πάνω τα μάτια να κλείσω.²

Σε αυτό το οραματικό ή, ακριβέστερα, ουτοπικό ποίημα ο νέος Ιάσωνας, ακολουθώντας τα χνάρια του αρχαίου ήρωα σε ένα ατελεύτητο ταξίδι, μετατρέπεται σε «πελώριο γίγαντα», έναν μοναχικό, δίχως άλλους συντρόφους, «αιθεροναύτη», έναν ορμητικό αλλά και ειρηνικό κατακτητή του άπειρου διαστήματος, που θα φέρει και θα διαδώσει το μήνυμα μιας απροσδιόριστης θρησκείας και της αγάπης σε όλα τα άγνωστα αστέρια του σύμπαντος.

Το ποίημα «Ο νέος Ιάσων» είναι ένα από τα 14 ποιήματα της ενότητας «Στίχοι βάρβαροι», των γνωστότερων ποιημάτων στο σύνολο του έργου του Μαρτζώκη. Οι πρώτες δημοσιεύσεις των ποιημάτων αυτής της ενότητας σε περιοδικά διασπέρνονται στη διάρκεια της δεκαετίας του 1890 (δύο ποιήματα το 1891, ένα το 1894, έξι το 1898 και τέσσερα το 1899), ενώ η ενότητα «Στίχοι βάρβαροι» έλαβε την οριστική της μορφή (τα 14 ποιήματα) στον τόμο των *Ποιημάτων* του Μαρτζώκη το 1901. Με τους «Στίχους βάρβαρους» ο Μαρτζώκης αναζήτησε μια ποιητική οδό ικανή να ανανεώσει την εξαντλημένη ρομαντική παρακαταθήκη θεμάτων και εκφραστικών τρόπων, η οποία διέκρινε την παλαιότερη ποίησή του. Η οδός αυτή ήταν ο νεοκλασικισμός, διαμορφωμένος σύμφωνα με τα υποδείγματα της παλαιότερης και σύγχρονης ιταλικής ποίησης (Foscolo, Carducci, D'Annunzio).³

Οι «Στίχοι βάρβαροι» αποτελούν έναν από τους πιο σημαντικούς σταθμούς της αναβίωσης των αρχαίων μέτρων στη νέα ελληνική λογοτεχνία. Η βασική πηγή των μετρικών σχημάτων τους ήταν οι σχεδόν σύγχρονές τους *Odi barbare* (Βάρβαρες ωδές) (δημοσιεύτηκαν στο διάστημα 1877-1893) του πολύ γνωστού στην εποχή του Ιταλού ποιητή Josuè Carducci (1835-1907).⁴

² Σ. Μαρτζώκης, *Στίχοι βάρβαροι και άλλα ποιήματα*, Εισαγωγή-επιμέλεια Ε. Γαραντούδης, Αθήνα, Ωκεανίδα 2000, 121. Πρώτη δημοσίευση του ποιήματος, με τον τίτλο "Στίχοι βάρβαροι. Ο νέος Ιάσων", στο περιοδικό *Αττική Τρις*, χρ. 1, τχ. 10-11, 1 Ιουλίου 1898, 73. Πρώτη δημοσίευση σε βιβλίο του Μαρτζώκη: *Ποιήματα*, Εκ του τυπογραφείου Π. Δ. Σακελλαρίου, Έκδοσις Γ. Γ. Μαρασλή, Εν Αθήναις 1901, 80-81 (φωτοαναστατική επανέκδοση: Ζαν Μορεάς (Ι. Παπαδιαμαντόπουλος) – Στέφ. Μαρτζώκης – Α. Παπαδοπούλου, Πρόλογος Γ.[ιάννη] Κ.[ουχτσόγλου], Αθήνα, Εταιρεία Ελληνικών Εκδόσεων, Άπαντα των Νεοελλήνων Κλασικών χ.χ.).

³ Γενικότερα για την ενότητα "Στίχοι βάρβαροι", βλ. την εισαγωγή μου στο βιβλίο Σ. Μαρτζώκης, *Στίχοι βάρβαροι και άλλα ποιήματα*, ό.π., 43-50.

⁴ Για το θέμα, βλ. τη μελέτη μου, "Μαρτζώκης και Carducci. Συμβολή στην ιστορία της ελληνικής βάρβαρης ποίησης", *Περίτλους*, τχ. 28-29, Ιανουάριος-Ιούνιος 1991, 33-55.

Συγκεκριμένα, η στροφική μορφή του ποιήματος «Ο νέος Ιάσων», που είναι παραλλαγμένη μορφή αλκαϊκής στροφής των *Odi barbare* του Carducci,⁵ συντίθεται από δύο διπλούς ιαμβικούς πεντασύλλαβους (ο πρώτος παροξύτονος, ο δεύτερος προπαροξύτονος [εξασύλλαβος, σύμφωνα με την ελληνική μετρική ορολογία]) και δύο παροξύτονους αναπαιστικούς δεκασύλλαβους.

Εξεταζόμενο από θεματική σκοπιά το ποίημα «Ο νέος Ιάσων» εντάσσεται σε εκείνη την ομάδα ποιημάτων των «Στίχων βάρβαρων», που θεματοποιούν τη νοσταλγική ανάκληση του αρχαιοελληνικού πολιτισμού (στην ίδια ομάδα ανήκουν, επίσης, άλλα τρία ποιήματα, «Το μέλλον», «Ο Προμηθεύς» και «Η αναδυομένη»),⁶ συνδυάζοντάς την όμως με ένα μελλοντολογικό όραμα. Ο κλασικιστικός ιδανισμός εκφράζεται με την περιγραφή μιας εξωραϊσμένης ελληνικής αρχαιότητας, μακριά από συγκεκριμένο τόπο και χρόνο, μέσα στο άπειρο του ουρανού και της θάλασσας, διάσπαρτης από ναούς και κατοικημένης από θεούς, ημίθεους και αιθέριες υπάρξεις που τις πράξεις τους ρυθμίζει η πλούσια παρακαταθήκη της αρχαίας μυθολογίας. Συνάμα, όμως, η αίσθηση του ζωντανού στοιχείου αυτής της αρχαιότητας εμψυχώνει την πηγαία αισιοδοξία ότι η αγάπη και η επιστήμη θα κυριαρχήσουν, οδηγώντας τους ανθρώπους σε ένα πολύ καλύτερο, αν και απροσδιόριστο, μέλλον. Συγκεκριμένα στο ποίημα «Ο νέος Ιάσων» ο Μαρτζώκης προεκτείνει τον αρχαίο μύθο με τρόπο, ωστόσο, που ευθυγραμμίζεται με το κεντρικό συμβολικό μήνυμά του: το ταξίδι του ανθρώπου-ηρωικό πρότυπο τον οδηγεί στη διαρκή αναζήτηση και κατάκτηση εμπειριών και αγαθών, πραγματικών και πνευματικών.

Ανάλογες με εκείνη του Μαρτζώκη επεξεργασίες του μύθου της αργοναυτικής εκστρατείας συναντούμε, στις τρεις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα, επίσης σε ποιήματα του Πέτρου Βλαστού (1879-1941) (γνωστού επίσης με το ψευδώνυμο Έρμονας), του Σωτήρη Σκίτη (1879-1952) και του Κωστή Παλαμά (1859-1943).

Στη συλλογή του Βλαστού, *Αργώ* (1905), υπάρχουν τρία άτιτλα ποιήματα που λειτουργούν ως εισαγωγές στις τρεις ενότητες του βιβλίου: «Οι Κολχίδες», «Η νέμεση της Μήδειας» και «Η Αργώ». Παραθέτω τα ποιήματα. Πρώτα το εισαγωγικό ποίημα στην ενότητα «Οι Κολχίδες»:

Αρμάτωσα το μυθικό καράβι για ταξίδι
θεόταχτο και πορφυρά πανιά άπλωσα και η πλώρη
τις στοιχωμένες θάλασσες χαράκωνε και γύρω
στην κουπαστή κυκλόφεγγαν οι χάλκινες ασπίδες.
Αρμένιζα γι' απάτητες Κολχίδες και είχα τάμα

⁵ Για περισσότερα στοιχεία, βλ. στη μελέτη μου, "Μαρτζώκης και Carducci...", *ό.π.*, 41-42.

⁶ Βλ. *Στίχοι βάρβαροι και άλλα ποιήματα*, *ό.π.*, 109-110, 118 και 125.

ν' αρπάξω τη χρυσή προβιά του Φρίξου από το Δράκο,
 μέσ' απ' το χνώτο της φωτιάς. Κι αγήφισα φουρτούνες,
 τις Συμπληγάδες τις κακές, πύβουλες λάμιες κι όρνια,
 και σε ακρογιάλι αξόρκιστο τη φυκιωμένη τέλος
 άραξα Αργώ. Κι αντίκρυσα το μαγικό χρυσάφι
 μέσ' σε ρουμάνι σκιαδερό και γύρω του βιγλίζαν
 άγρυπνα τέρατα, στρυφνά μυστήρια. Και βοήθεια
 λαχτάρησα – κι ω! στο βαθύ του Αιήτη το παλάτι
 τα τραγικά να με κοιτούν της Μήδειας είδα μάτια!⁷

Στη συνέχεια, το εισαγωγικό ποίημα στη δεύτερη ενότητα «Η νέμεση της Μήδειας»:

Και ρίξαμε στη θάλασσα για να σωθούμε – ω κρίμα σου
 αδερφικό! – μέλη παιδιού σπαρταριστά, και τ' άσπρα,
 Μήδεια, τα χέρια σου έσταζαν ωμό κακόφλογο αίμα!
 Και μάβρισε το πέλαγος φρικιάζοντας, μα πάντα
 ξόρκια μας έσωζαν από θεριά κι αστραποκαίρια.
 Ως που πια τ' ακροθάλασσα τα ελληνικά γέλασαν
 μπροστά στην πλώρη και ναών καπνοί μάς χαιρετήσαν.
 Μα το καράβι της χαράς και η ζούλια της πατρίδας
 ξεδούλωσαν τα μάτια μου και ξέχασα τη Μήδεια
 και γι' άλλη νύφη τοίμασα ρηγάτικα μαγνάδια.
 Μα ποια φωνή ρεκάζοντας πλαντά μέσ' στο παλάτι;
 Ω φλόγες, αίμα, παίδεμα! Τυφλός να μην το ξέρω
 πως ειν' τα μάγια αξέγραφα της άγριας της αγάπης,
 πως δε γλυτώνει ο πλερωμός μηδέ η Κλωθώ ξεχνάει!⁸
 Τέλος, το εισαγωγικό ποίημα στην τρίτη ενότητα «Η Αργώ»:
 Πάντα σε πέλαγα ανοιχτά, σε αλαργινές Κολχίδες,
 σιδεροστήθω, αβούλιαχτη από ξέρες και μαίστρους,
 ηρώισα, έτσι αρμένιζε, Αργώ! Στα ξάρτια σου ας σφυρίζουν
 ο γραίγος και η βαρυνκαιριά, και η βίγλα ας ξαγναντέβει
 τα στριγγλονήσια τ' άπιστα, του βράχου το διλάβι.
 Και της Δωδώνης τη μιλιά στην πλώρη πάντα να έχεις,
 κι ας παν τα παληκάρια σου ν' αδράξουν από κάστρα
 κι από χμαιοφυλάχτες σπηλιές τις ρηγοπούλες.
 Γιατί είσαι εσύ το αστραφερό της τόλμης το καράβι
 και στα δεξιά σου πέτουνται τρεις πάντα αίτιο κλαδάτοι.

⁷ Παραπέμπω στη συγκεντρωτική έκδοση των ποιημάτων του Πέτρου Βλαστού, *Η Αργώ και άλλα ποιήματα*, Οξφόρδη 1921, 11.

⁸ *Ο.π.*, 97.

Καλόγνωμες όπου διαβείς σε παραστέκουν θείσες
 κι όπου καλάρεις τα πανιά τις μάγισες σκλαβώνεις.
 Να μη σκιαχτείς τις μάργελες Σειρήνες και την Κίρκη
 μα τα κουπιά πάντα ας χτυπούν ασπρίζοντας το κύμα.⁹

Στα παραπάνω ποιήματα ολοκληρώνεται ένας κύκλος αναφοράς στην αργοναυτική εκστρατεία. Και στα τρία, παρνασσιστικής τεχνοτροπίας, ποιήματα αφηγητής είναι ο Ιάσοντας. Το πρώτο ποίημα αναπτύσσει τα θέματα του περιπετειώδους ταξιδιού, της άφιξης των Αργοναυτών στην Κοχλίδα και της προσπάθειας εκεί για την απόκτηση του χρυσόμαλλου δέρατος ως τη στιγμή της συνάντησης του Ιάσωνα με τη Μήδεια. Στο δεύτερο ποίημα ο αφηγητής Ιάσοντας, μετά την απόκτηση του χρυσόμαλλου δέρατος, περιγράφει, με αρκετά υπαινικτικό τρόπο, το πρώτο έγκλημα (αδελφοκτονία) της Μήδειας, την επίσης περιπετειώδη επιστροφή τους στην Ελλάδα, την εγκατάλειψη της Μήδειας από τον ίδιο και, τέλος, τα υπόλοιπα εγκλήματα που εκείνη διέπραξε για να τον εκδικηθεί (δολοφονία της νέας γυναίκας του Ιάσωνα Γλαύκης και παιδοκτονία των δύο παιδιών που απέκτησε με τον Ιάσωνα). Στο τρίτο ποίημα, που ολοκληρώνει την αναφορά στην αργοναυτική εκστρατεία τροποποιώντας το άδοξο, σύμφωνα με τον μύθο, τέλος του Ιάσωνα και της Αργώς, ο αφηγητής Ιάσοντας χαιρετίζει «της τόλμης το καράβι», την Αργώ, της εύχεται ατελεύτητα ταξίδια και εύχεται επίσης στο πλήρωμά του («τα παληκάρια σου») να έχει, παρ' όλους τους κινδύνους, παντοτινές περιπέτειες και κέρδη ανάλογα με εκείνα του πρώτου μυθικού ταξιδιού στην Κολχίδα. Και στο πρώτο και στο τρίτο ποίημα η μετατροπή της Κολχίδας του αρχαίου μύθου σε «Κοχλίδες» δείχνει ότι ο αρχαίος προορισμός προεκτείνεται συμβολικά στον στόχο των διηνεκών ταξιδιών του νέου Ιάσωνα και των νέων Αργοναυτών.

Τα ποιήματα του Βλαστού παρουσιάζουν ενδιαφέρον όχι τόσο επειδή αναφέρουν ή απηχούν πολλά επιμέρους συγκεκριμένα στοιχεία του μύθου της αργοναυτικής εκστρατείας, εντάσσοντάς τα στη φανερά δημοτικιστική γλωσσική αισθητική του ποιητή, αλλά κυρίως επειδή πλαισιώνουν, ως εισαγωγικά ποιήματα των τριών ενοτήτων του βιβλίου, τα υπόλοιπα κείμενα της συλλογής του *Αργώ*. Πολλά από τα υπόλοιπα ποιήματα μπορούν να χαρακτηριστούν περιηγητικά, καθώς περιγράφουν τα ταξίδια του Βλαστού σε διάφορους τόπους και μάλιστα αρκετούς τόπους της Ανατολής. Αυτό γίνεται φανερό από τους τίτλους των επτά υποενοτήτων που περιλαμβάνει η πρώτη ενότητα του βιβλίου: «Αττικά», «Της Ρούμελης και του Μοριά», «Της Πόλης και του Φράγκου», «Προβέντσα και Ιταλία», «Ρήνος και Τραμουντάνα», «Κασμίρι και Πενταπόταμο» και «Της Ασίας». Όπως μάλιστα παρατηρούμε

⁹ *Ο.π.*, 155.

και μόνο από τους τίτλους τα ποιητικά ταξίδια ξεκινούν από το επίκεντρο της Ελλάδας και καταλήγουν στην Ασία. Έτσι λοιπόν ο ποιητής Βλαστός, που αφηγείται τα ταξίδια του, είναι ένας νέος και ακούραστος ταξιδιώτης που, όπως ο Ιάσωνας, συνεχίζει με τη δική του ποιητική Αργώ το ταξίδι του μακρινού προγόνου του. Προφανώς για να υποδείξει αυτή την παραλληλία ή αυτή τη συνέχεια ο πολυταξιδεμένος Βλαστός επέλεξε να τιτλοφορήσει τη συλλογή του *Αργώ*.¹⁰

Το προλογικό και άτιτλο σονέτο της συλλογής του Σκίπη *Κολχίδες* (1930) αποτελεί ένα ακόμη εύλωτο δείγμα ποιητικού κειμένου-συμβολικής αναφοράς στον μύθο των Αργοναυτών:

Δεν είναι μια... πολλές είν' οι Κολχίδες!
 Και σ' όλες, ω αργοναύτη, ένας αγέρας
 σ' έσπρωξε ανησυχίας, μ' ωραίες ελπίδες
 πως θάύρεις το Χρυσόμαλλο το Δέρας.
 Μα το Χρυσόμαλλο το Δέρας, είδες
 πως σε καμιά γωνιά τούτης της Σφαίρας
 δε βρίσκεται. Και ξενητιές, πατρίδες,
 είδες σκιές πως είναι της Χιμαίρας.
 Μα ταχ' από τα πριν – καθώς τόσοι άλλοι, –
 δεν τόξερες αυτό; Κι όμως στιγμή
 η ψυχή σου δε δίστασε η μεγάλη.
 Κι είπες: – Ακόμα ένας χαμός τι βλάφτει! –
 Ό,τι στο βάθος εποθούσες, μη
 δεν ήταν τάχα ο τίτλος του Αργοναύτη;¹¹

Σε συμφωνία με τα ποιήματα του Μαρτζώκη και του Βλαστού, και ο Σκίπης προεκτείνει τη μοναδική Κολχίδα του αρχαίου μύθου στον καθολικό προορισμό όχι ενός αλλά άπειρων ταξιδιών. Σε αντίθεση, όμως, με το αίσιο τέλος των ποιητικών ταξιδιών του Μαρτζώκη και του Βλαστού, το ταξίδι στο ποίημα του Σκίπη οδηγεί στον «χαμό». Αυτό, όμως, είναι και το ουσιαστικό σημείο με το οποίο ο Σκίπης τροποποιεί και, μέσω της τροποποίησης,

¹⁰ Πρβλ. τις σχετικές κρίσεις του Παλαμά για την *Αργώ*, σε μελέτημά του υπό μορφή επιστολής που απευθύνεται στον Βλαστό: "Ιάσωνας, αρμάτωσες το μυθικό καράβι για ταξίδι ατόλμητο προς τις ονειρευτές Κολχίδες. Αραδαριά περνούν εμπρός μας τα λαμπερά σου ονειροφαντάσματα με τα ξένα κάλλη και τα παράξενα ονόματα, τόποι και ζωγραφίες της Ανατολής και της Δύσης, βοριανές, μεσημεριάτικες, της Φύσης και της Τέχνης, κι ανάμεσά τους το αθάμνωτο πάντα, της Ελλάδας, της Μάννας γης, ονειροφάντασμα, σα μελωδία απέραντη βγενερική, σαν αναστένασμα που από καιρό σε καιρό κάνει λαχταριστά ν' ανασηκώνονται τα μαρμαρένια στέρνα του ταξιδευτή. Ηρωικό ταξίδι, μυστηρίων αφήγισμα και τεράτων προσπέρασμα (Στον Έρμονα τον ποιητή της "Αργώς")" (1905), *Άπαντα*, τ. 6, 429-438: 435).

¹¹ Σωτήρης Σκίπης, *Κολχίδες, Ποιήματα (1928-1929)*, Αθήνα 1930, 5.

προεκτείνει συμβολικά τον αρχαίο μύθο. Απευθυνόμενος ή, καλύτερα, διαλεγόμενος με τον αργοναύτη τού αποκαλύπτει, όπως και στον αναγνώστη, ότι ο σκοπός του ταξιδιού της Αργώς δεν είναι το χρυσόμαλλο δέρας, επειδή αυτό «σε καμιά γωνιά τούτης της Σφαίρας / δε βρίσκεται», αλλά το ίδιο το ταξίδι, η διαρκής αναζήτηση της χίμαιρας και η κατάκτηση του τιμητικού τίτλου του αιώνιου ταξιδευτή, του Αργοναύτη.

Σε συνάρτηση με τη συμβολική χρήση της Αργώς και των Αργοναυτών, έτσι όπως τη συναντήσαμε στα ποιήματα του Μαρτζώκη, του Βλαστού και του Σκίπη, υπενθυμίζω ότι στην περίοδο 1923-1927 εκδόθηκε στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου το ελληνόγλωσσο λογοτεχνικό περιοδικό με τον εύγλωττο τίτλο «Αργώ».¹² Ο τίτλος δείχνει ότι η συντακτική ομάδα του περιοδικού το αντιλαμβάνονταν ως ένα πνευματικό ταξίδι για νέες κατακτήσεις της ελληνικής λογοτεχνίας και κριτικής.¹³ Επίσης, δύο δεκαετίες αργότερα, την περίοδο 1942-1943, στη διάρκεια της Κατοχής, εκδόθηκαν στον Πειραιά τα 12 συνολικά τεύχη ενός ακόμη νεανικού λογοτεχνικού περιοδικού με τον τίτλο «Αργώ».¹⁴

Σε όψιμο χρόνο, το 1931, και στην προτελευταία του ποιητική συλλογή, *Περάσματα και χαιρετισμοί*, ο τότε εβδομήντα ενός ετών Παλαμάς συμπεριέλαβε το ποίημα «Η μουσική», το μοναδικό όπου εντοπίζεται μια αξιοσημείωτη αναφορά σε στοιχείο του μύθου της αργοναυτικής εκστρατείας:

Ό,τι δετό και αργό
φεύγα μακριά... Και να με!
Πια δε φοβάμαι εγώ
και καρτερώ. Έλα, δράμε.
Τον έρωτα οδηγό
στο διάβα μας κρατάμε.
Σα να μας φέρν' η Αργώ
στο χρυσό δέρας...

¹² Βλ., πρόχειρα, Αγ. Γκρέκου – Στ. Παπακυρίτσης, "Αργώ", *Λεξικό νεοελληνικής λογοτεχνίας*, ό.π., 176.

¹³ Βλ. σχετικά τη δήλωση στο προγραμματικό σημείωμα του πρώτου τεύχους: "Λάτρεις του "Ωραίου του Μεγάλου και του Αληθινού", μια δράκα νέοι Αλεξαντρινοί, ξεκινούμε προς τους άγνωρους πόλους της υπέρθεης Τέχνης με τη φιλοδοξία να βοηθήσουμε με την όποια μας δύναμη την ευγενικά νεοελληνική προσπάθεια για την πνευματική και ηθική απολύτρωση και ιδιαίτερα, ν' ανοίξομεν έναν καινούριο σταθμό εδώ στην Αλεξάνδρεια για την Ελληνική διανόηση και τα Ελληνικά γράμματα" (Αγ. Γκρέκου – Στ. Παπακυρίτσης, "Αργώ", *Λεξικό νεοελληνικής λογοτεχνίας*, ό.π.).

¹⁴ Βλ. σχετικά, Αλ. Κ. Μπουφέα, *Τα λογοτεχνικά περιοδικά της Κατοχής*, Αθήνα, Εκδόσεις Σοκόλη 2006, 315-324 και, πρόχειρα, Αγ. Γκρέκου, "Αργώ", *Λεξικό νεοελληνικής λογοτεχνίας*, ό.π., 176-177.

Κάμε
σε μιαν εκστατική
στιγμή, στον ουρανό μας
όπου η ζωή είναι μύθος
κ' έχει πνοή και ο λίθος,
να πάη μια μουσική
μπετόβεια τ' όνειρό μας.¹⁵

Αυτό το αρκετά ασαφές ποίημα του Παλαμά (το πρόσωπο στο οποίο το ποιητικό υποκειμένο προτρεπτικά ή και παρακλητικά αποστρέφεται μένει άδηλο) φαίνεται να περιγράφει την αποδέσμευση του ποιητικού υποκειμένου από τα δεσμά της λογικής και του φόβου και την άφεσή του να παρασυρθεί στην ερωτική έκσταση και στο όνειρο, χάρη στη μαγική επενέργεια της μουσικής που, μάλιστα, ορίζεται με τη ρητή αναφορά σε έναν από τους κορυφαίους συνθέτες του ρομαντισμού, τον Μπετόβεν. Η ασάφεια του ποιήματος ίσως οφείλεται, ως ένα βαθμό, στη στιχουργική επιλογή του συνθέτου, γραμμένου στους συλλαβικά βραχείς ιαμβικούς οξύτονους εξασύλλαβους και παροξύτονους επτασύλλαβους, επιλογή που ωθεί τον Παλαμά στην ανάγκη να ανταποκριθεί πρωτίστως στις κατασκευαστικές δυσκολίες του ποιήματος σταθερής μορφής. Μέσα σε αυτό το στιχουργικά περιοριστικό και νοηματικά ασαφές πλαίσιο, η ανοδική κίνηση του ποιητικού υποκειμένου και του απροσδιόριστου συντρόφου του προς τον «ουρανό» του ονειρού παρομοιάζεται με το μυθικό ταξίδι της Αργώς και του πληρώματός της προς το «χρυσό δέρας», τον δικό τους εκστατικό και ονειρικό προορισμό.¹⁶

Ίσως μια βασική υπόθεση εργασίας για να εξετάσει κανείς στις γενικές της γραμμές την πρόσληψη της ελληνικής αρχαιότητας από τη νεότερη ελληνική ποίηση είναι ότι σε ολόκληρο τον 19ο αιώνα και μέχρι τον Μεσοπόλεμο η αρχαίοντα αντιμετωπιζόταν με διάφορους τρόπους που πάντως εναρμονίζονταν με τα ισχύοντα πολιτιστικά στερεότυπα γύρω από τον αρχαίο ελληνικό κόσμο. Έτσι στα παραδοσιακά ποιητικά κείμενα με θέμα την αργοναυτική εκστρατεία δεν εκδηλώνεται η δημιουργική αρχαιομάθεια, αλλά μια τάση επίδειξης της αρχαιομάθειας, που περιορίζεται σε κοινότητες ιστορικές ή μυθολογικές αρχαιοελληνικές αναφορές. Με άλλα λόγια, η ποσότητα και η προφάνεια αυτών των αναφορών δεν επιτρέπουν την

¹⁵ Κωστής Παλαμάς, *Άπαντα*, τ. 9, 319.

¹⁶ Μια ακόμη, μάλλον συμβατική, αναφορά στο καράβι της Αργώς και στον κυβερνήτη του Ιάσονα υπάρχει στο ποίημα του Παλαμά "Ο ύμνος της Αθηνάς, Δ'" (1889), στ. 23-27, ενταγμένη στο πλαίσιο της εξύμνησης της θεάς Αθηνάς: "Εσύ στον Άργο δύναμη φυσάς να μαστορένγη / το πλοίο το πρωτοτάξιδο που σχίζοντας το κύμα / κάνει στο αδούλωτο στοιχειό τον άνθρωπον αφέντη. / Εσύ το νου φανέρωσες του κόσμου κυβερνήτη / κι απάνου στην πλατιά στεριά και στα βαθιά πελάγη." (*Άπαντα*, τ. 1, 188).

αξιοποίησή τους ως λειτουργικών στοιχείων του ποιητικού κειμένου ή την κρυπτική υπογείωσή τους στο διακειμενικό υπόστρωμα του νεότερου ποιητικού έργου.

Εξαίρεση στα παραδοσιακά ποιητικά κείμενα με θέμα την αργοναυτική εκστρατεία αποτελεί το ποίημα του Άγγελου Σικελιανού (1884-1951), «Το τραγούδι των Αργοναυτών» (1919). Το ποίημα αυτό, έκτασης 272 στίχων είναι το τρίτο μέρος του συνθετικού ποιήματος *Το Πάσχα των Ελλήνων*. Αναφορές στην Αργώ και στους Αργοναύτες απαντούν και σε άλλα τρία, λίγο παλαιότερα, ποιήματα του Σικελιανού,¹⁷ ωστόσο το «Τραγούδι των Αργοναυτών» όχι μόνο αναπτύσσει το θέμα των Αργοναυτών σε ένα ακέραιο ποίημα σχετικά μεγάλης έκτασης, αλλά και μπορεί να θεωρηθεί η περισσότερο σύνθετη και φιλόδοξη απόπειρα παραδοσιακού ποιητή να αξιοποιήσει τον μύθο της αργοναυτικής εκστρατείας σε ένα κείμενο που είναι καθαρά και βαθιά αρχαιογνωστικό, όπως και το μεγαλύτερο μέρος της σικελιανικής ποίησης. Όπως ανέφερε ο ίδιος ο Σικελιανός το ποίημά του είναι ένας «μυητικός περίπλους»,¹⁸ καθώς το ταξίδι των Αργοναυτών, ένα ταξίδι χαράς και πνευματικής απόλαυσης, δεν καταλήγει πουθενά και συνεχίζεται αιώνια. Όπως έδειξε ο Ανδρέας Κ. Φυλακτού, στο ποίημα, που λόγω της μεγάλης έκτασής του δεν είναι δυνατό να παρατεθεί εδώ, όχι μόνο αναπτύσσονται μυθολογικά θέματα της αργοναυτικής εκστρατείας, όπως η κατασκευή της Αργώς, η ναυπήγηση του πλοίου και η περιγραφή του ταξιδιού, αλλά και απηχούνται, σε διάφορα σημεία, αρχαίες πηγές του μύθου, όπως τα *Αργοναυτικά* του Απολλώνιου του Ρόδιου, η *Βιβλιοθήκη* του Απολλόδωρου και οι *Εικόνες* του Φιλόστρατου.¹⁹ Επίσης έχει ενδιαφέρον η συσχέτιση αυτού του ποιήματος από τον Φυλακτού με την ελληνική εκστρατεία στην Ουκρανία, το 1919, όταν ο ελληνικός στρατός συμμετείχε στη συμμαχική επέμβαση στη Ρωσία εναντίον των μπολσεβίκων.²⁰

Ο Φυλακτού υποστήριξε συμπερασματικά, προτείνοντας μια γενική ερμηνεία του ποιήματος «Το τραγούδι των Αργοναυτών», ότι «οι Αργοναύτες του Σικελιανού είναι η ελληνική νεολαία, που εξορμά για να πραγματοποιήσει τη Μεγάλη Ιδέα».²¹ Η άποψη αυτή δύσκολα υποστηρίζεται

¹⁷ Πρόκειται για τα ποιήματα: "Νικητήρια" (1903), μέρος του "Διοτίμα" (από τη *Συνείδηση της Γυναίκας*, 1916) και μέρος του "Θεογονία" (από τη *Συνείδηση της Πίστης*, 1917). Και τα τρία παραπάνω ποιήματα εντοπίστηκαν και εξετάζονται από τον Αντρέα Κ. Φυλακτού, *Ο μύθος και η λήρα. Ο αρχαιοελληνικός μύθος στον "Αυρικό Βίο"*. Συμβολή στη μελέτη των πηγών και της ποιητικής του Άγγελου Σικελιανού, Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη 2003, 333-336. Για τη σχέση της ποίησης του Σικελιανού γενικότερα με τον μύθο της αργοναυτικής εκστρατείας, βλ. ολόκληρο το κεφάλαιο "Αργοναυτική εκστρατεία" στο βιβλίο του Φυλακτού, *ό.π.*, 333-349.

¹⁸ Βλ. σχετικά, Φυλακτού, *ό.π.*, 348.

¹⁹ Βλ. Φυλακτού, *ό.π.*, 346-348.

²⁰ Βλ. Φυλακτού, *ό.π.*, 345-346.

²¹ Φυλακτού, *ό.π.*, 349.

επαρκώς από στοιχεία του ίδιου του ποιητικού κειμένου του Σικελιανού, ωστόσο παρουσιάζει ενδιαφέρον επειδή προκύπτει μια πολύ ενδιαφέρουσα αντίθεση, αν σκεφτούμε ότι το πρώτο μοντέρνο ελληνικό ποίημα που ξαναπιάνει τον μύθο της αργοναυτικής εκστρατείας είναι το ποίημα του Γιώργου Σεφέρη (1900-1971), «Μυθιστόρημα Δ'. Αργοναύτες» (1935). Η αντίθεση έγκειται στο γεγονός ότι το ποίημα του Σεφέρη εντάσσεται στην ποιητική σύνθεση *Μυθιστόρημα*, η οποία σηματοδοτεί σε μεγάλο βαθμό την αφετηρία της ελληνικής μοντέρνας ποίησης και παράλληλα εκφράζει τον καημό της Ρωμοσύνης, εξαιτίας της Μικρασιατικής Καταστροφής, του γεγονότος που σήμανε τη συντριβή της Μεγάλης Ιδέας. Αν, λοιπόν, το ποίημα του Σικελιανού υποδηλώνει την ορμητική εξόρμηση της ελληνικής νεολαίας, εκείνο του Σεφέρη διαπερνάται από την πίκρα για τη δραματική επιστροφή ή και τη συντριβή της:

- Και ψυχή
 ει μέλλει γνώσεσθαι αυτήν
 εις ψυχήν
 αυτή βλέπτεόν:
- 5 τον ξένο και τον εχθρό τον είδαμε στον καθρέφτη.
 Ήτανε καλά παιδιά οι συντρόφοι, δε φωνάζαν
 ούτε από τον κάματο ούτε από τη δίψα ούτε από την παγωνιά,
 είχανε το φέρσιμο των δέντρων και των κυμάτων
 που δέχονται τον άνεμο και τη βροχή
- 10 δέχονται τη νύχτα και τον ήλιο
 χωρίς ν' αλλάζουν μέσα στην αλλαγή.
 Ήτανε καλά παιδιά, μέρες ολόκληρες
 ιδρώναν στο κουπί με χαμηλωμένα μάτια
 ανασαίνοντας με ρυθμό
- 15 και το αίμα τους κοκκίνιζε ένα δέρμα υποταγμένο.
 Κάποτε τραγούδησαν, με χαμηλωμένα μάτια
 όταν περάσαμε το ερημόνησο με τις αραποσυκιές
 κατά τη δύση, πέρα από τον κάβο των σκύλων
 που γαβγίζουν.
- 20 Ει μέλλει γνώσεσθαι αυτήν, έλεγαν
 εις ψυχήν βλέπτεόν, έλεγαν
 και τα κουπιά χτυπούσαν το χρυσάφι του πελάγου
 μέσα στο ηλιόγεμα.
- 25 Περάσαμε κάβους πολλούς πολλά νησιά τη θάλασσα
 που φέρνει την άλλη θάλασσα, γλάρους και φάκιες.
 Δυστυχισμένες γυναίκες κάποτε με ολολυγμούς
 κλαίγανε τα χαμένα τους παιδιά

- κι άλλες αγριεμένες γύρευαν το Μεγαλέξανδρο
και δόξες βυθισμένες στα βάθη της Ασίας.
- 30 Αράξαμε σ' ακρογιαλιές γεμάτες αρώματα νυχτερινά
με κελαηδίσματα πουλιών, νερά που αφήνανε στα χέρια
τη μνήμη μιας μεγάλης ευτυχίας.
Μα δεν τελειώναν τα ταξίδια.
- 35 Οι ψυχές τους έγιναν ένα με τα κουπιά και τους σκαρμούς
με το σοβαρό πρόσωπο της πλήρης
με τ' αυλάκι του τιμονιού
με το νερό που έσπαζε τη μορφή τους.
Οι σύντροφοι τέλειωσαν με τη σειρά,
με χαμηλωμένα μάτια. Τα κουπιά τους
- 40 δείχνουν το μέρος που κοιμούνται στ' ακρογιάλι.
Κανείς δεν τους θυμάται. Δικαιοσύνη.²²

Το ποίημα του Σεφέρη είναι ένα κείμενο που συνδυάζει αρκετά και διαφορετικά μεταξύ τους αρχαιογνωστικά στοιχεία, αντλημένα από την ομηρική *Οδύσσεια* (στ. 40) έως τον *Αλκιβιάδη* του Πλάτωνα (στ. 1-4 και 20-21) και τη θρυλική ιστορία του Μεγαλέξανδρου (στ. 28). Ωστόσο, αυτά τα ποικίλα και χωνεμένα στο ποίημα στοιχεία συνενώνονται μέσα από το κοινό νήμα της βαθιάς ελληνικής παιδείας και καταλήγουν, με την υπαινικτική αναφορά των στίχων 39-40, στο κεντρικό για τη σεφερική ποίηση πρόσωπο του Ελπήνορα, του τραγικού και άδοξου συντρόφου του Οδυσσέα (σκοτώθηκε από ατύχημα στο παλάτι της Κίρκης), που μεταφέρεται πολλαπλασιασμένος στην ομάδα των συντρόφων του, των Αργοναυτών. Μάλιστα αυτοί οι σύντροφοι-Αργοναύτες ταξιδεύουν στον χρόνο της ελληνικής ιστορίας και ζωντανεύουν στο ιστορικό παρόν του ποιητή, όπως φαίνεται έκδηλα ιδίως στους στ. 24-32, στους οποίους το ποιητικό υποκείμενο μιλά στο πρώτο πληθυντικό πρόσωπο. Μεταφερμένοι στο παρόν, λίγα μόλις χρόνια μετά το βίωμα της Μικρασιατικής Καταστροφής, οι Ελπήνορες-Αργοναύτες γίνονται υποτακτικοί και αναισθητοί, «όλοι τους Ελπήνορες», όπως γράφει ο Edmund Keeley.²³ Ο Keeley, συγκεκριμένα, δείχνει πώς ο Ελπήνωρ, η κεντρική αντιρωική μορφή του ποιήματος, μεταφέρεται στον σύγχρονο κόσμο, μέσω των Αργοναυτών, για να προβληθεί η αντίθεση ανάμεσα στο τραγικό παρόν και το ένδοξο παρελθόν: «Η έλλειψη ανδρείας και ευφύιας στον Ελπήνορα, γίνονται η υποτακτικότητα και η αναισθησία του σύγχρονου κόσμου, που εδώ συμβολίζεται με το μάταιο ταξίδι ενός πληρώματος σημερινών Αργοναυτών. [...] Οι "σύντροφοι" που

²² Γιώργος Σεφέρης, *Ποιήματα*, Αθήνα, Ίκαρος 1981¹³, 46-47.

²³ Έντ. Κήλυ, *Μύθος και φωνή στη σύγχρονη ελληνική ποίηση*, Μετάφραση Σπ. Τσακνιάς, Αθήνα, Στιγμή 1987, 103.

περιγράφονται εδώ προβάλλουν τη μετριότητα του παρόντος εν αντιθέσει με την αρχοντιά του παρελθόντος, μιαν αρχοντιά υποδηλούμενη στον υπαινιγμό των Αργοναυτών· ξαναζωντανεύοντας στον σύγχρονο κόσμο, είναι υποτακτικοί, ασπόνδυλοι, αναλλοίωτοι, ρηχοί, όλοι τους Ελήνηορες· ενώ οι παλιοί Αργοναύτες ήσαν ηρωικοί μέχρι αποθεώσεως. [...] Η αλλαγή τους τονίζεται ακόμη περισσότερο με την αναφορά στον Μεγαλέξαντρο και σε "δόξες βυθισμένες στα βάθη της Ασίας", πανάρχαιες δόξες χαμένες ανεπανόρθωτα, κι ωστόσο αναζητούμενες απ' αυτές τις ψυχές που σπαταλήθηκαν σ' ένα ταξίδι χωρίς τελειωμό». ²⁴ Στο τέλος του ποιήματος, οι Αργοναύτες, αφού ξόδεψαν ολόκληρη τη ζωή τους στον αγώνα ενός μάταιου ταξιδιού, καταλήγουν, όπως ακριβώς ο αρχαίος Ελήνηορ αλλά και πλήθος Έλληνες στρατιώτες της μικρασιατικής εκστρατείας, θαμμένοι στο ακρογιάλι χωρίς κανείς να τους θυμάται.

Αν και το «Μυθιστόρημα Δ΄. Αργοναύτες» ανήκει στην κατηγορία των πολυσχολιασμένων από την κριτική σφαιρικών ποιημάτων, είναι ένα από εκείνα τα ποιήματά του για τα οποία ο, φειδωλός σε αυτοσχόλια, Σεφέρης στάθηκε ιδιαίτερα εύγλωτος. Συγκεκριμένα, στο δοκίμιό του «Μια σκηνοθεσία για την "Κίχλη"», γραμμένο υπό μορφή επιστολής στον Γιώργο Κατσιμπαλη, ο Σεφέρης έκανε μια αναδρομή στις εμφανίσεις του «χαρακτήρα» (ποιητικού προσωπείου) του Ελήνηορα σε ποιήματά του πριν από την «Κίχλη» και στάθηκε ιδιαίτερα στο «Μυθιστόρημα Δ΄. Αργοναύτες», αποσαφηνίζοντας τη σχέση ανάμεσα στον αποσιωπημένο στο ποίημα Ελήνηορα και τους συντρόφους του Αργοναύτες: «Στο *Μυθιστόρημα*, οι "Αργοναύτες", υποταγμένοι και σιωπηλοί, [είναι Ελήνηορες] το ίδιο χωρίς αμφιβολία. [...] Και είναι σωστό να μην τους θυμάται κανείς: δεν είναι ήρωες, είναι Ελήνηορες. Ίσως ρωτήσεις γιατί γράφω με συμπάθεια γι' αυτούς. Μα γιατί οι άνθρωποι που ανήκουν σ' αυτή την κατηγορία, ανάμεσα στους ήρωες (ομηρική έννοια, όχι, για όνομα του θεού, καρλαϊλική) και στους Θερσίτες, είναι οι πιο συμπαθητικοί. Ακόμη και ο ομηρικός Οδυσσεάς, όταν βλέπει τον Ελήνηορα πρώτον ανάμεσα στους νεκρούς, τον λυπάται και δακρύζει. Δε λέω: αγαπητοί ή αξιοθαύμαστοι· λέω: *συμπαθητικοί*, αισθηματικοί, μέσοι, και σπαταλημένοι». ²⁵ Ανάλογα αντιρωικές είναι τόσο μια μαρτυρία για ένα εντέλει άγνωστο ποίημα του Σεφέρη με τίτλο «Αργώ», ενταγμένο σε μια σειρά ποιημάτων του με τίτλους ονόματα καράβια, όσο και

²⁴ Κήλυ, *ό.π.*, 102-103.

²⁵ Γιώργος Σεφέρης, *Δοκίμια. Δεύτερος τόμος (1948-1971)*, Φιλολογική επιμέλεια Γ. Π. Σαββίδης, Αθήνα, Ίκαρος 1984³, 30-56: 38-39. Το δοκίμιο "Μια σκηνοθεσία για την "Κίχλη"" γράφτηκε το 1949 και πρωτοδημοσιεύτηκε στην πλήρη μορφή του το 1974 στο δεύτερο τόμο των *Δοκιμών*.

μία άλλη, υπαινικτική μνεία του στην Αργώ και τους Αργοναύτες, εντοπισμένη σε άλλο ποίημα του *Μυθιστορήματος*.²⁶

Ωστόσο, τον Νοέμβριο του 1948, δεκατρία χρόνια ύστερα από τους «Αργοναύτες» του *Μυθιστορήματος*, ο Σεφέρης κατέγραψε στο ημερολόγιό του, χωρίς όμως να το συμπεριλάβει ποτέ σε ποιητικό βιβλίο του, ένα ποίημα ή, ακριβέστερα, ένα ποιητικό σχέδιασμα με τίτλο «(Αργώ)»:

- Τα παραμύθια μου τα 'μαθα στα καράβια
 όχι από ταξιδιώτες μήτε από θαλασσινούς
 μήτε απ' τους άλλους που προσμένουν στα μουράγια
 για πάντα ξέμπαρκοι ψάχνοντας τις τσέπες τους για τσιγάρο.
- 5 Πρόσωπα караβιών κατοικούν τη ζωή μου·
 άλλα κοιτάζουν μ' ένα μάτι σαν τον Κύκλωπα
 ακίνητα στου πελάγου τον καθρέφτη
 άλλα έχουν το φέρσιμο του μέρμηγκα κι άλλα της πεταλούδας
 άλλα προχωρούν σαν υποβάτες, επικίνδυνα
- 10 κι άλλα τα πήρε ο ύπνος του βυθού
 ξύλα σκονιά κι αραβόπανα κι αλυσίδες.
 Στο δροσερό σπιτάκι του περιβολιού
 κάτω απ' τις γαζίες και τους ευκάλυπτους
 κοντά στο σκουριασμένον ανεμόμυλο
- 15 κοντά στην κίτρινη δεξαμενή μ' ένα χρυσόψαρο μονάχα
 στο δροσερό σπιτάκι που μύριζε λυγαριά
 βρήκα ένα μπουσούλα καραβίσιο
 αυτός μου 'δειξε τους αγγέλους των καιρών.²⁷

Στον χρόνο της γραφής του ποιήματος, το 1948, οι εμπειρίες του Σεφέρη από πραγματικά καράβια, συνδεδεμένα με αρνητικά ή και οδυνηρά βιώματα, δεν αφορούσαν πια μόνο στα πλοία της Μικρασιατικής Καταστροφής, αλλά

²⁶ Συγκεκριμένα, σε επιστολή προς τον στενό φίλο του πεζογράφο Γιώργο Θεοτοκά, στις 13 Ιανουαρίου 1932, ο Σεφέρης, με αφορμή την αναφορά του στο πρώτο και πολύ γνωστό μυθιστόρημα του Θεοτοκά, *Αργώ*, που τότε ετοιμαζόταν (το πρώτο μέρος εκδόθηκε το 1933), γράφει: "Το περίεργο είναι που από τον περασμένο μήνα είχα κι εγώ στα σκαριά μια σειρά ποιημάτων με ονόματα καραβιών! Φυσικά, μια από τις μονάδες του στόλου λεγότανε κι αυτή "Αργώ". Υπάρχουν αλήθεια αλλόκοτες συμπτώσεις μεταξύ μας." (Γιώργος Θεοτοκάς & Γιώργος Σεφέρης, *Αλληλογραφία (1930-1966)*, Φιλολογική επιμέλεια Γ. Π. Σαββίδης, Αθήνα, Ερμής 1981, 70). Σε σημείωσή του ο Σαββίδης μάς πληροφορεί σχετικά: "Η σειρά αυτή των ποιημάτων, όσο ξέρω, δεν πραγματοποιήθηκε" (ό.π., 209). Επίσης, στο ποίημα "Μυθιστόρημα Ι", στους στίχους 12-13, "Ο τόπος μας είναι κλειστός. Τον κλείνουν / οι δυο μαύρες Συμπληγάδες" (*Ποιήματα*, ό.π., 55), ο Σεφέρης σημειώνει ότι αυτοί οι στίχοι γράφτηκαν "σύμφωνα με την ευχή της Μήδειας" στους στίχους 1-2 της *Μήδειας* του Ευριπίδη. Η σημείωση δείχνει ότι ο Σεφέρης γνώριζε πολύ καλά, όπως είναι αυτονόητο, την περίφημη τραγωδία.

²⁷ Γιώργος Σεφέρης, *Μέρες Ε' 1 Γενάρη 1945 – 19 Απρίλη 1951*, Αθήνα, Ίκαρος 1977², 127-128.

και σε εκείνα του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου (τα πλοία της υποχρεωτικής εξορίας από την Ελλάδα και της επιστροφής στην πατρίδα), όπως και σε εκείνο της «Κίχλης», του βυθισμένου караβιού στον Πόρο, χάρη στο οποίο ο Σεφέρης έγραψε το ομώνυμο ποίημά του, ένα από τα ωριμότερα και καλύτερα έργα του. Ίσως επειδή οι εμπειρίες των πραγματικών караβιών ήταν πια τόσο ισχυρές στη ζωή του, το ποίημα φέρει τον αναφερόμενο στον μύθο της αργοναυτικής εκστρατείας τίτλο, αλλά στο εσωτερικό του δεν διακρίνονται άλλα μυθολογικά ή αρχαιογνωστικά ίχνη. Μετά την πρώτη ενότητα του ποιήματος (στ. 1-11), όπου περιγράφεται η σχέση του ποιητή με καράβια που είναι σαν ζωντανά πλάσματα, στη δεύτερη ενότητα του ποιήματος (στ. 12-18) περιγράφονται αναμνήσεις από την παιδική ηλικία του ποιητή και, πιο συγκεκριμένα, από τις ευτυχισμένες και αξέχαστες στιγμές που ζούσε κάθε καλοκαίρι στο σπίτι της γιαγιάς του στα παράλια της Μικράς Ασίας (Σκάλα Βουρλών). Οι αναμνήσεις αυτές, στο τέλος του ποιήματος, εστιάζονται σε έναν «καραβίσιο μπούσουλα», μια ναυτική πυξίδα. Αδιάψευστος μάρτυρας ότι αυτή η ανάμνηση συνδέεται με τις καλοκαιρινές διακοπές της παιδικής του ηλικίας είναι ότι η ναυτική πυξίδα αναφέρεται στο ημερολόγιο του Σεφέρη και, συγκεκριμένα, στην περιγραφή της επίσκεψης που ο ποιητής έκανε το 1950, για πρώτη και τελευταία φορά ύστερα από τα παιδικά του χρόνια, στο σπίτι της γιαγιάς του στη Σκάλα.²⁸ Καταγράφοντας με συγκινητικό τρόπο αυτή την εμπειρία στο ημερολόγιό του, την Κυριακή 2 Ιουλίου 1950, ο Σεφέρης, ανάμεσα σε πολλά άλλα, θυμάται: «Εκεί, πολύ μικρός, είχα δει πρώτη μου φορά μια караβίσια πυξίδα, απομεινάρι από ένα ιστιοφόρο που είχε κάποτε ο παππούς μου. Αυτό το ναυτικό σύνεργο ασκούσε πάνω μου μια μυστηριώδη έλξη, σα να ήταν όργανο αλχημείας. Το περιεργάστηκα τόσο επίμονα που, τέλος, είχε πια διαλυθεί».²⁹ Στον τελευταίο στίχο του ποιήματος οι «άγγελοι των καιρών» είναι τα σημάδια του ταξιδιού της ανθρώπινης ζωής μέσα στον χρόνο. Συνδυάζοντας τα παραπάνω στοιχεία, αντιλαμβανόμαστε γιατί το ποίημα τιτλοφορείται με το όνομα του μυθικού караβιού του Ιάσονα και των Αργοναυτών. Το χρυσόμαλλο δέρας της παραδείσιας παιδικής ηλικίας του Σεφέρη έμεινε πίσω στη Σκάλα της Σμύρνης, οριστικά χαμένο στην ενήλικη ζωή του, στιγματισμένη από την εμπειρία караβιών που «πήρε ο ύπνος του βυθού», οδηγημένων στην καταστροφή.

Με αφορμή το ποίημα του Σεφέρη «Μυθιστόρημα Δ΄. Αργοναύτες» μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι με τους σημαντικότερους ποιητές της γενιάς του 1930 σημειώθηκε μια καίρια αλλαγή στον τρόπο με τον οποίο θεωρείται ποιητικά η ελληνική αρχαιότητα. Η αλλαγή αφορά τόσο στη

²⁸ Βλ. Σεφέρης, *Μέρες Ε΄ Ι Γενάρη 1945 – 19 Απρίλη 1951*, ό.π., 198-202.

²⁹ *Ο.π.*, 201.

διαφοροποίηση από τον παλαιότερο τρόπο ποιητικής πρόσληψης της αρχαιότητας, όσο και στο γεγονός ότι ο νέος τρόπος πρόσληψής της αποκλίνει από τα πολιτιστικά στερεότυπα για τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό. Αυτό συνέβη, μεταξύ άλλων, επειδή οι τρόποι πρόσληψης της αρχαιότητας υπαγορεύτηκαν από τα ποικίλα αιτήματα αξιοποίησης του λογοτεχνικού παρελθόντος τα οποία καλλιεργήθηκαν από τις διάφορες εκφράσεις του ευρωπαϊκού μοντερνιστικού κινήματος, είτε η έκφραση ήταν ο αγγλοσαξονικός μοντερνισμός, στη γραμμή του οποίου κινήθηκε ο Σεφέρης, είτε ο γαλλικός υπερρεαλισμός, τις βασικές αρχές του οποίου ασπάστηκαν οι Εμπεϊρικός, Εγγονόπουλος και Κάλας.

Το ποίημα του Σεφέρη «Μυθιστόρημα Δ'. Αργοναύτες» είναι το πρώτο μιας σειράς μοντερνιστικών ή μεταμοντερνιστικών ποιητικών επεξεργασιών του μύθου της αργοναυτικής εκστρατείας. Όλες σχεδόν αυτές οι επεξεργασίες βασίζονται σε μια διαλογική σχέση με την αρχαιότητα η οποία, όπως το μεγαλύτερο μέρος της ελληνικής αρχαιόθεμης ποίησης του 20ού αιώνα, υπερβαίνει τη συνηθισμένη, από τον 19ο αιώνα μέχρι τις αρχές του 20ού αιώνα, πρακτική ενός αρχαιογνωστικού περιεχομένου που εναρμονίζεται με τον αρχαίο μύθο και τις αρχαίες και νεότερες λογοτεχνικές πραγματώσεις του· αντίθετα, η σχέση αυτή βασίζεται όχι μόνο στην απόκλιση από το βασικό περιεχόμενο του αρχαίου μύθου, αλλά και στην ανασκευή ή και την ανατροπή του. Έτσι στην περίπτωση των νεότερων ποιημάτων με θέμα την αργοναυτική εκστρατεία, η ανατροπή του μύθου έγκειται στην έκπτωση του συμβολικού νοήματός του: οι ήρωες του αιώνιου ταξιδιού και οι αξίες που αντιπροσωπεύουν όχι μόνο δεν υπάρχουν πλέον, αλλά έχουν αντικατασταθεί με διάφορα σύγχρονα ευτελή στοιχεία και καταστάσεις.

Στην περίπτωση του ποιήματος του Αντώνη Δωριάδη (γεννήθηκε το 1936), «Αργώ» (1971), η ποιητική επεξεργασία του μύθου συγχρονίζεται, για άλλη μια φορά, με την ιστορική συγκυρία της εποχής κατά την οποία γράφτηκε το ποίημα, τη δικτατορία των συνταγματαρχών. Το ποίημα του Δωριάδη είναι ένα προγραμματικά αντιδικτατορικό σύνθεμα που αναπτύσσεται σε 30 μέρη και στο τέλος του φέρει την ένδειξη: «Παρίσι, 1971».³⁰ Κρίνοντας από την επιγραφή που φέρει το ποίημα, επιγραφή όπου ο αναγνώστης πληροφορείται τον βασικό πυρήνα του μύθου της αργοναυτικής Εκστρατείας (για ποιο λόγο ο Ιάσων πρόκειται να πάει στην Κολχίδα και ποιοι είναι οι Αργοναύτες), καθώς και το περιεχόμενο του ποιήματος, μπορούμε να εικάσουμε βάσιμα ότι ο τίτλος, καθώς ανανακλά στις κοινωνικοπολιτικές συνθήκες της εποχής στην οποία γράφτηκε το ποίημα, λειτουργεί συμβολικά: όπως το ταξίδι της αργοναυτικής εκστρατείας ήταν μια πολύ μεγάλη περιπέτεια, από ανάλογη περιπέτεια διέρχεται ο ελληνικός

³⁰ Βλ. Αντώνης Δωριάδης, *Ποίηση 1958-1978*, Αθήνα, Εκδόσεις Μπουκουμάνη 1979, 49-89.

λαός· ωστόσο, παρ' όλες τις δοκιμασίες, αυτή η περιπέτεια θα έχει αίσιο τέλος. Πιο συγκεκριμένα, το σύνθεμα του Δωριάδη, που σε μεγάλο βαθμό θυμίζει τα συνθετικά ποιήματα του Γιάννη Ρίτσου, είναι ένα σκηνικό ποίημα όπου ένας νέος άνδρας, ελληνικής καταγωγής, στη διάρκεια μιας νύχτας μιλά σε μια νέα, την αγαπημένη του, περιγράφοντάς της την κατάσταση της πατρίδας του. Αναμειγνύοντας ρεαλιστικά και αλληγορικά στοιχεία, καθώς και παραστάσεις του σύγχρονου κοινωνικοπολιτικού παρόντος με πολλές αναμνήσεις της ελληνικής αρχαιότητας, ο Δωριάδης συνέθεσε ένα αμφισβητησιακό ποίημα καταγγελίας του παρόντος αλλά και ελπίδας για ένα καλύτερο αύριο. Πέρα από τον τίτλο του, στο εσωτερικό του το ποίημα δεν έχει αναφορές στον μύθο της αργοναυτικής εκστρατείας, ωστόσο ένα από τα τελευταία, επιλογικά ποιήματα αποσαφηνίζει ακριβώς τη σχέση του τίτλου του συνθέματος με το περιεχόμενό του. Πρόκειται για το ποίημα XXVIII:

Ω, αγαπημένη,
είμαι τόσο ευτυχησμένος που μοιραστήκαμε τη νύχτα απόψε
σαν ένα κομμάτι ψωμί, σαν ένα τσιγάρο,
σα μια πράξη κοινής Αντίστασης
στον κοινό μας εχθρό.
Γι' αυτό σου μίλησα με τόσο πάθος απόψε για τούτη τη χώρα
που είναι και χώρα σου, αφού μας ενώνει
κοινή μας πατρίδα: η Ελευθερία.
Ορκίσου λοιπόν, όπως όλοι σε τούτο το πλοίο
τον αιώνιο όρκο στο όνομα του Πρώτου
και Υπέρτατου Χρέους μας:
Του Αγώνα.³¹

Στο ποίημα του Δωριάδη, λοιπόν, η Αργώ γίνεται το παγκόσμιο πλοίο του κοινού αγώνα όλων των λαών για την ελευθερία τους.

Με την ελληνική ποίηση που γράφτηκε στα μεταπολεμικά χρόνια και μέχρι σήμερα ο διάλογος με το αρχαιοελληνικό γραμματειακό και λογοτεχνικό παρελθόν γνώρισε μεγάλη ύφεση. Οι αιτίες είναι πολλές, τόσο ενδολογοτεχνικές, όσο και γενικότερα πνευματικές και κοινωνικές. Περιορίζομαι να υπενθυμίσω μία, πιθανόν πρωταρχική αιτία, διατυπώνοντάς την με ένα ρητορικό ερώτημα. Πώς να μιλήσεις για τους αρχαίους και με τους αρχαίους μετά από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, με κυρίαρχο το αίσθημα της μεταπολεμικότητας, το αίσθημα δηλαδή ότι οι αξίες επάνω στις οποίες στηρίχθηκε ο Δυτικός Πολιτισμός αποδείχθηκαν πλάνες; Ο διάλογος πλέον των σύγχρονων Ελλήνων ποιητών με τον αρχαίο κόσμο δεν μπορεί

³¹ Δωριάδης, *ό.π.*, 86.

παρά να διέρχεται την αναγνωριστική οδό της σαρκαστικής ή και αυτοσαρκαστικής ειρωνείας.

Στα ποιητικά κείμενα, λοιπόν, που ακολουθούν συναντούμε καθαρά ειρωνικές ανατροπές του μύθου, ανατροπές που υποδεικνύουν την έκπτωσή του. Το πρώτο σχετικό παράδειγμα είναι το ποίημα του Ζάχου Σιαφλέκη (γεννήθηκε το 1954), «Ο θρίαμβος των κωπηλατών» (1982):

Οι ωραίες μέρες ωριμάζουν όπως τα φιλιά στις φυλλωσιές.
Ταξίδια ηχηρά
ανάμεσα σε σταλακτίτες και σε ναυαγούς
κοντεύουν τώρα να τελειώσουν.
Δακρύζουν οι επιβάτες της πρώτης θέσεως.
Καράβια πνίγονται
αλλά μέσα στη γενική θολούρα
ο Ιάσων παντρεύει με το έτσι θέλω τους ναύτες του.³²

Στο ποίημα του Σιαφλέκη, ποιητή επηρεασμένου από την υπερρεαλιστική παράδοση και, συνεπώς, από την εγγενή στα υπερρεαλιστικά κείμενα ειρωνεία, η ανατροπή του αρχαίου μύθου έγκειται καταρχάς στο άδοξο τέλος του ταξιδιού των Αργοναυτών: σε ειρωνική αντίθεση με τον τίτλο, όπου γίνεται λόγος για «θρίαμβο των κωπηλατών», που προφανώς είναι οι Αργοναύτες, στο εσωτερικό του ποιήματος τα «ταξίδια ηχηρά... κοντεύουν να τελειώσουν» και τα «καράβια πνίγονται». Αλλά η ανατροπή του αρχαίου μύθου κορυφώνεται με την τελική ενέργεια του επικεφαλής των Αργοναυτών Ιάσωνα που «παντρεύει με το έτσι θέλω τους ναύτες του», μετατρέποντάς τους σε συμβατικά πρόσωπα. Ο αρχαίος μύθος, λοιπόν, εκπίπτει «μέσα στη γενική θολούρα», καθώς ο ιερός σκοπός του ταξιδιού και οι ηρωικές πράξεις των κωπηλατών-(αργο)ναυτών όχι απλώς δεν μνημονεύονται καν αλλά, όπως επιτρέπει να εικάσουμε το ποίημα, έχουν οριστικά τελειώσει.

Το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα της τάσης των νεότερων ποιητών για αυτοσαρκαστική ειρωνεία, με θεματικό επίκεντρο τον μύθο της αργοναυτικής εκστρατείας, είναι το ποίημα του Γιάννη Πατίλη (γεννήθηκε το 1947) «Αργώ» (1989):

Για ένα πακέτο τσιγάρα
Μια μπίρα το απόγευμα έξω απ' τον Ορχομενό
Μια σκονισμένη δύση ανάμεσα σε δύο πούλμαν
Θα κάνω ό,τι μου ζητήσεις Αναγνώστη
Ρουτίνα οι Συμπληγάδες κι οι Σειρήνες
Ο Ορφέας ένα σκυλάδικο εν περιλήψει

³² Ζάχος Σιαφλέκης, *Ο θρίαμβος των κωπηλατών*, Αθήνα, Αίολος 1982, 55.

Η Σκύλλα και η Χάρυβδη μια πλήξη
 Κι ο Πολυδεύκης συνοικιακή σχολή καράτε
 Μόνο μια κούραση όπως κάθε εργαζόμενος
 Που αναχωρεί πρώτη και δεκαπέντε απ' την Κοχλίδα
 Του *Χρυσομάλλον Δέρατος* χαϊδεύοντας μικρά αναμνηστικά
 Θα είμαι εκεί που μ' άφησες την τελευταία φορά
 Προσωρινά κατάκοπο ανάμεσα σε δυο ακόμη άθλους
 Καθώς ανάμεσα στα έπιπλα μιας μετακόμισης που φθίνει
 Εξαιρουμένης της καρέκλας σου που φυσικά
 Κανείς πλέον δεν κινδυνεύεις να στην πάρει
 Όπως πολύ αν θυμάσαι φοβήθηκες παλιά
 Όταν απρόσκλητο με είδες ξαφνικά να μπαίνω στο σαλόνι
 Εκδικητής
 Με μαυρισμένο βλέμμα μονοσάνδαλος αλήτης.³³

Στο ποίημα του Πατίλη ο αφηγητής είναι ο ποιητής που απευθύνεται στον αναγνώστη του, ομολογώντας του ότι παραδίδεται οριστικά στις διαθέσεις του αναγνωστικού κοινού. Όλα τα στοιχεία του μύθου της αργοναυτικής εκστρατείας, ανάμεσά τους και ορισμένοι βασικοί Αργοναύτες, όπως ο Ορφέας, ο Πολυδεύκης και ο ίδιος ο Ιάσων, τη φωνή του οποίου υποδύεται ο αφηγητής, όπως φαίνεται στους τελευταίους στίχους του ποιήματος, έχουν πλέον χάσει το ηρωικό πνεύμα τους, καθώς μεταφέρονται στη σύγχρονη ελληνική κατάσταση, κατάσταση που σηματοδοτούν από τη μια η τουριστική ανάπτυξη και από την άλλη η ηθική έκπτωση τόσο του ποιητή όσο και του αναγνώστη. Ιδίως ο βασικός ήρωας του μύθου, ο Ιάσων, προσωπείο του ποιητή-αφηγητή, έχει καταντήσει ένας αλήτης που έχει πάψει πια να απειλεί τον βασιλιά Πελία, τον αναγνώστη του. Το ποίημα του Πατίλη συγχρονίζεται με τη γενικότερη τάση των σύγχρονων Ελλήνων ποιητών για απομυθοποίηση του αρχαίου μύθου, έτσι όπως η τάση αυτή φαίνεται από τα περισσότερα αρχαιόθεμα ή αρχαιόμυθα ποιήματά τους, αλλά συνάμα διατηρεί μια μακρινή συγγένεια με το ποίημα του Σεφέρη για τους Αργοναύτες, καθώς και στα δύο ποιήματα η ανατροπή του αρχαίου μύθου έχει ως στόχο της να υποδείξει την έκπτωση του παρόντος.

Το μόλις τρίστιχο ποίημα του Πάνου Κυπαρίσση (γεννήθηκε το 1945), «Χρέος» (1992) ενέχει επίσης την ανατροπή του αρχαίου μύθου:

³³ Από τη συλλογή του Πατίλη *Γραφώς κάτοπτρον*, 1989. Παραπέμπω στη συγκεντρωτική έκδοση των ποιημάτων του Γιάννη Πατίλη, *Ταξίδια στην ίδια πόλη [Ποιήματα 1970-1990]*, Αθήνα, Ύψιλον/βιβλία 1993, 213. Το ποίημα φέρει στο τέλος του την ένδειξη: "Καλοκαίρι 1989".

Τώρα πρέπει να στο γυρίσω
το χρυσόμαλλο δέρας
περνώντας πάλι τις συμπληγάδες.³⁴

Πρόκειται για ένα προφανώς ερωτικό ποίημα, όπου το ποιητικό υποκείμενο παίρνει τη φωνή του Ιάσονα και αποστρέφεται προς το άλλο πρόσωπο της ερωτικής σχέσης, για να εκφράσει, με το υλικό του μύθου, το μάλλον πικρό καταστάλαγμα της σχέσης. Ο στόχος επιτεύχθηκε, το χρυσόμαλλο δέρας κατακτήθηκε, τώρα όμως ήρθε η στιγμή του χρέους – κι εδώ έγκειται η ανατροπή του μύθου: το χρυσόμαλλο δέρας πρέπει να επιστραφεί στον αρχικό του κάτοχο και το ποιητικό υποκείμενο σ' αυτό το ταξίδι της ανταπόδοσης θα διατρέξει τους ίδιους κινδύνους με εκείνους του ταξιδιού της κατάκτησης.

Η ανάκληση στοιχείων του μύθου της αργοναυτικής εκστρατείας εντοπίζεται και σε αρκετά ποιήματα των τελευταίων δέκα περίπου χρόνων, τα οποία όμως δεν θα σχολιαστούν εδώ για λόγους οικονομίας της μελέτης.³⁵ Το τελευταίο παράδειγμα, λοιπόν, κρίθηκε σκόπιμο να είναι μια ολόκληρη ποιητική συλλογή που φέρει τον τίτλο *Η αργοναυτική εκστρατεία* (1996), έργο του Δημήτρη Καλοκύρη (γεννήθηκε το 1948).³⁶ Αλλά ακόμη και η προσεκτική επισκόπηση των ολιγόστιχων ή και ολιγόλεκτων κειμένων, καθαρά σατιρικών ή ειρωνικών αποφθεγμάτων και παιχνιδιών με τη γλώσσα, που συγκροτούν τη συλλογή θα άφηνε τον αναγνώστη να αναρωτιέται ποια άραγε μπορεί να είναι η σχέση τους με τον τίτλο, εάν δεν υπήρχε το εισαγωγικό κείμενο «Αργώ· ή Αργότερα», στο οποίο προσδιορίζεται η σχέση του τίτλου με τα κείμενα που στεγάζει. Σε αυτό το δισέλιδο εισαγωγικό

³⁴ Πάνος Κυπαρίσσης, *Νησί χωρίς φύλλα*, Αθήνα, Λωτός 1992, 34.

³⁵ Βλ., π.χ., Αναστάσης Βιστονίτης, "Κύματα της μαύρης θάλασσας", *Χόμα από ουρανό. Ποίηση 1983-1995*, Αθήνα, Εκδόσεις Πατάκη 1996, 119-122· Σταύρος Ζαφειρίου, "Ηλικία στη νύχτα ε'", *Η άτροπος των ημερών*, Αθήνα, Νεφέλη 1998, 43· Μαρία Κυρτζάκη, "Μαύρη Θάλασσα" (από τη συλλογή *Μαύρη Θάλασσα*, 2000), *Στη μέση της ασφάλτου. Ποιήματα 1973-2002*, Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη 2005, 275-277. Σημειώνω, επίσης, ότι στη συλλογή του Σπύρου Λ. Βρεττού, *Συνέβη*, Αθήνα, Εκδόσεις Γαβριηλίδης 2007, 45-52, περιλαμβάνεται μια ενότητα πέντε ποιημάτων τιλοφορημένη "Μήδεια", όπου τα κείμενα διαλέγονται φανερά με την ομώνυμη τραγωδία του Ευριπίδη. Παραθέτω, τέλος, το τραγούδι του γνωστού και καλλιτεργημένου στιχουργού Άλκη Αλκαίου, "Αργώ" (περιέχεται στο μουσικό έργο του Θάνου Μικρούτσικου "Υπέροχα μονάχοι", 2006, και ερμηνεύεται από τον Μανώλη Μητσιά): "Όλα τα βλέπω ρόδινα απόψε, / μέσα στον πυρετό μου την αγλή. / Γείρε στο πλάι μου, παλιέ μου πόθε / και μέχρι να 'ρθει η ανατολή. / λύσε τα φρένα, τα σχοινιά μου κόψε. / Μεσ το μυαλό μου έγιναν κουβάρι, / όσα έζησα κι όσα έχω ονειρευτεί. / Του χρόνου όλα τα σβήνει το σφουγγάρι / κι εσύ Αργώ με χάρτινο πανί, / σε σκοτεινά νερά έχεις σαλπάρει. / Φεύγει η αγάπη φεύγει σαν αέρας, / στου δρόμου την πολύβουη ερημιά. / Μην ψάχνεις το χρυσόμαλλο το δέρας / Κολχίδα δεν υπάρχει τώρα πια, / παιχνίδια είμαστε της κάθε μέρας. / Πάμε στον κόσμο υπέροχα μονάχοι, / μ' ένα παλιό τραγούδι χαρωπό. / Το τραγουδάνε οι θαλασσομάχοι / και λέει στο γλυκό του τον σκοπό / πως μάταιο ταξίδι δεν υπάρχει."

³⁶ Παραπέμπω στη συγκεντρωτική έκδοση των ποιημάτων του Δημήτρη Καλοκύρη, *Ατρακτος, Ποιήματα 1966-2001*, Αθήνα, Νεφέλη 2004, 361-405.

γραπτό του ο Καλοκύρης, αφού καταρχάς σχολιάζει διάφορα πραγματικά στοιχεία που συνδέονται με την προέλευση του μύθου της αργοναυτικής εκστρατείας και συζητά, στη συνέχεια, το θέμα της σύνδεσης του μύθου με την ερωτική επιθυμία για το γυναικείο σώμα, καταλήγει με τις εξής διευκρινίσεις για τα περιλαμβανόμενα κείμενα:

Στον Ζωδιακό, που συνδέθηκε γρήγορα με τα Αργοναυτικά, η λαγνουργία της Λήμνου αντιστοιχεί στον Αιγόκερω, ενώ η Μήδεια με τον αστερισμό της Παρθένου, κάτω από το άστρο της οποίας διαγράφηκαν και οι περιπέτειες των στιχουργημάτων που ακολουθούν.

Όχι τόσο με απανθίσματα επισφαλούς σοφίας, όσο με αποστάγματα εκ σταφυλής παλαιών. Φράσεις διάσπαρτες στα περιθώρια τριάντα χρόνων στιχουργικής ανεπάρκειας, με κάποια χρονολογικά σήμαντρα εδώ κι εκεί. Λόγοι ανακατεργασμένοι και άλλοτε αυτοφωείς. Σοφίσματα, γραφίτες, διασκελισμοί, παρωδίες ρητορικών σχημάτων και υδροχαρή ψευδοθεωρήματα. Εκ γένει υποθήκες προς ναυτιλλομένους του ανθοσπάρτου.

Συνεπώς, από μία άποψη ένα τέτοιο πόνημα θα μπορούσε εύστοχα να χαρακτηριστεί «μια τρύπα στο νερό». Από μία άλλη, επίσης.

Ωστόσο δεν αγνοώ ότι αυτό αποτελεί και το αιτούμενο ιδεώδες των ερωτευμένων ³⁷ ες αεί.

Η συγκρότηση του βιβλίου ήταν, λοιπόν, ένα είδος αργοναυτικής εκστρατείας του ποιητή Καλοκύρη στο δημιουργικό του παρελθόν. Ως άλλος Ιάσων επέστρεψε πίσω για να περιπλανηθεί στα «περιθώρια τριάντα χρόνων στιχουργικής ανεπάρκειας» και να συλλέξει από αυτά το χρυσόμαλλο δέρας της ποίησής του. Ωστόσο, αν και παραμένει «ερωτευμένος ες αεί» με το δημιουργικό ταξίδι της ποίησης, η αυτοσαρκαστική υπόνοια ότι κάθε σύγχρονη ποιητική αργοναυτική εκστρατεία δεν μπορεί παρά να είναι «μια τρύπα στο νερό» δίνει τον κυρίαρχο τόνο στο εισαγωγικό κείμενο.

Θα είχε ενδιαφέρον τα ποιήματα που σχολιάστηκαν παραπάνω να εξεταστούν παράλληλα με διάφορα ελληνικά πεζογραφήματα του 20ού αιώνα τα οποία επίσης επεξεργάζονται τον μύθο της αργοναυτικής εκστρατείας. Ανάμεσα σε αυτά τα κείμενα ξεχωρίζουν τα μυθιστορήματα του Γιώργου Θεοτοκά, *Αργώ* (1933 και 1936), του Βασίλη Βασιλικού, *Η διήγηση του Ιάσωνα* (1953), του Επαμεινώνδα Γ. Μπαλούμη, *Για την Κολχίδα – Αργοναύτες* (1963) και το αφήγημα του Ανδρέα Εμπεϊρίκου, *Αργώ ή Πλους αεροστάτου* (1964). Μια τέτοια σύγκριση θα έδειχνε αν υπάρχουν συγκλίσεις ή αποκλίσεις ανάμεσα στις ποιητικές και τις πεζογραφικές επεξεργασίες του μύθου. Όπως, τέλος, θα είχε ενδιαφέρον να συγκρίνουμε τις λογοτεχνικές επεξεργασίες του μύθου της αργοναυτικής εκστρατείας με τους τρόπους που ο ίδιος μύθος προσλαμβάνεται σε εξωλογοτεχνικές του εκδοχές. Υπάρχουν,

³⁷ Καλοκύρης, ό.π., 363-364: 364.

π.χ., δύο τέτοιες, εξωλογοτεχνικές «ερμηνείες» του μύθου, οι οποίες αναβιώνουν το παλιό, ονειροπόλο ποίημα του Στέφανου Μαρτζώκη, σύμφωνα με το οποίο ο Ιάσων ήταν «αιθεροναύτης». Η πρώτη μαρτυρία είναι ότι μια πολύ δημοφιλής στην εποχή της αμερικανική διαστημική σειρά κινουμένων σχεδίων, παραγωγής 1979, με τίτλο «Star Blazers» μεταδιδόταν, στις αρχές της δεκαετίας του 1980, από την ελληνική τηλεόραση με τον τίτλο «Διαστημόπλοιο Αργώ». Η δεύτερη μαρτυρία είναι ότι, σε πλήρη αναντιστοιχία με τους σύγχρονους Έλληνες ποιητές που βιώνουν και εκφράζουν την έκπτωση του αρχαίου μύθου, υπάρχει μια σύγχρονη κοινότητα χρηστών του ελληνικού διαδικτύου που πιστεύει ότι η μυθολογία των αρχαίων Ελλήνων κρύβει τεχνολογικά θαύματα. Αυτή, λοιπόν, η κοινότητα ισχυρίζεται, όχι στο χώρο της ποιητικής ή της επιστημονικής φαντασίας αλλά στα σοβαρά, και προσπαθεί να αποδείξει ότι η Αργώ δεν ήταν πλοίο, αλλά διαστημόπλοιο που ταξίδεψε και σε άλλα πλανητικά συστήματα του Γαλαξία μας και ότι το ξύλο από το οποίο ήταν φτιαγμένη η Αργώ είχε τέτοιες ιδιότητες ώστε οι Αργοναύτες είχαν ασύρματη επικοινωνία με την Αθηνά και άλλους θεούς του Ολύμπου.³⁸

³⁸ Βλ. τις ηλεκτρονικές διευθύνσεις: <http://www.diodos.gr/content/view/61/41/>,
<http://www.diodos.gr/content/view/60/41/> και <http://www.diodos.gr/content/view/58/41/>.